

חידושי הר"ל
 [א] כמו שראה מאחרים. כלומר שצדיק אברהם ודאי לא ראה עבודת כוכבים כלל, אלא שראה מאחרים, ועיין די משה (ו'לה משה): שיצא לתרבות רעה. לכן נאמר וירע הדבר ממך, שהיה דבר זה רע, וקשה עליו יותר מכל הרעות שצאו עליו, כן מפורש בפרקי דרבי אליעזר ר"ט פרק ל.

(א) היא הוא דכתיב בו. דמלת את יעקב מיותר, לאשמועינן כולס שז"ל ליעקב צדקות, וכן מדתלי להו ציעקב, שמעט שהוא עיקר וסיבה להם על שיכרס, וכדאמר בסמוך את יעקב כל אלה מכחו של יעקב (יפה תואר): אדם שאומר לו חבריו. שמספר לו פלוני הכה לבנו, נומר חיבה להמכה: ויורד עמו עד לחייו. פירוש יורד לאומנתו (רש"י): ומה תלמוד לומר חושך בו. ואיך אמר שלמה שכשהוא מונע שצטו מצטו, שהוא שונא אותו: המרדות. המכות: געגועים על אברהם. פירוש געגועיו והצטו נדבק בצדקה שזכר תמיד להצטו: כשהיה בן שש עשרה. כן לר"ך לומר. שהרי בן שלש עשרה היה כשנימול, ועוד שנה ללדת יצחק, ושנתיים לניקוחו, דמטעה זה אחר הגמול את יצחק היה, למאן דאמר ביום הגמול מחלבו, אחר עשרים וארבע חדש, אבל למאן דאמר הגמול מייר הרע, פירוש שנטעה בן שלש עשרה שנה, היה אז ישמעאל עשרים ושבע שנה: כמו שראה מאחרים. כלומר שצדיק אברהם ודאי לא ראה עבודת אילים כלל, אלא שראה מאחרים, והיה מראה עלמו כמנחם בעלמא כדרך המשחקים ומלעגים וכוונתו לעבודה היתה, והיינו דכתיב ותרע שרה וגו', שהיא לבדה הבינה רוע מעשו (יפה תואר): ואין מצחק אלא עבודה זרה. וצדקאית רבה פרשה י"ג דרשו נמי לתיבת מנחם לשון גילוי עריות וספיכות דמיס, וכאן קילר המדרש ולא הביא רק הקשה שבה (יפה תואר): שמא ילמד בני אורחותיו. וטענה זו לא נזכר ככתוב צדיקו, ומה שאמר כי לא יירש בן האמה וגו' אינו טעם לגירושין, אלא שאין לי להקפיד שמגרשהו מעל נחלתו, כי סוף סוף לא יירש עס בנה (יפה תואר): שמא ילמד בני. אבל לולא זאת לא היה ראוי לדחותו בשתי ידיו

סדר שמות

פרשה א

א [א.א.] וְיִאֱלֹהֶם שְׁמוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הַבָּאִים מִצְרַיִם אֶת יַעֲקֹב אִישׁ וּבֵיתוֹ בָּאוּ, הֵדָא הוּא דְכָתִיב (משלי יג, כד) "חושף שבטו שונא בנו ואהבו שחרו מוסר", "בנוהג שבעולם אדם שאומר לו חבריו: פלוני הנה לבנה, יורד עמו עד לחייו, ומה תלמוד לומר "חושף שבטו שונא בנו",

סוף בא לתרבות רעה ושאנהו, שכן מצינו בישמעאל שהיו לו געגועים על אברהם אביו ולא רידהו, ויצא לתרבות רעה ושאנהו והוציאו מביתו ריקם, מה עשה ישמעאל, בשהיה בן ט"ו שנה התחיל להביא צלם מן השוק והיה מצחק בו ועובדו כמו שראה מאחרים, מיד (בראשית כא, ט) ויתרא שרה את בן הגר המצרית אשר ילדה לאברהם מצחק וגו' " , יאין מצחק אלא עבודה זרה, במא דאת אמר (שמות לב, ו) "ויקמו לצחק", מיד (בראשית שם ו) "ותאמר לאברהם גרש האמה הזאת ואת בנה", שמא ילמד בני אורחותיו, מיד (שם שם יא) "וירע הדבר מאד בעיני אברהם וגו' " על שיצא לתרבות רעה,

(א) חושף שבטו. כל לדרוש מה שכתוב את יעקב, וכמו שאמר בסוף הסיון, ועיין כל זה בתנחומא כאן, ובמדרש משלי, וילקוט (רמז תתקס) פסוק זה בקיבור: יורד עמו לחייו. לקפת פרשתו: בן חמש עשרה שנה. עיין מה שכתב בזה בפרקי דרבי אליעזר פרק ל' שלש שיטות במשכן זה, ודעת המדרש כאן שיטה רביעית, וכן הוא בתנחומא כאן. ותשזון חמשה עשר, עיין מה שכתב בצדקאית רבה פרשה ל"ג סימן י"א, על פסוק ובראשית כא, (ח) ויעש אברהם וגו' ביום הגמול: התחיל להביא. תיבת התחיל, הוא רגיל במדרש הרבה, עיין לקמן פרשה כ' סוף סימן א', חמשה פעמים התחיל בענין אחד, ואינו צדוקא. עיין בראשית רבה פרשה ל"ג ע"ס, דעת רבי ישעאל שאין מנחם האמור כאן אלא עבודת כוכבים, על פי גזירה שזה, ועיין לקמן ר"ט פרשה מ"ב: מיד וירע הדבר. לא יתכן לפרש שמה שנאמר וירע וגו', על שילא לתרבות רעה, שהרי כתוב אחריו, ויאמר אליהם אל ירע בעיניך על הנער וגו', ובהכרח שפירושו שהרע בעיניו על שאמרה שרה לגרשו, הרי שיהבו. אך כוונת המדרש על פסוק שאחריו, ויקח לנחם וחמת מים, וכמו שאמר בסמוך, ללמדך שהיה שונאו. ויתכן שמה שכתוב וירע וגו', וכמו שכתוב אל ירע בעיניך על הנער ועל אמתך, הרי שהרע לו על שניסה, אך עוד הרע לו מאלד על שילא לתרבות רעה, והוא מה שכתוב וירע הדבר מאד בעיני אברהם על חודות בנו, ושלא לגרשו ברשעתו, אולי צדיקו יחזור למוטב, עיין דברים רבה פרשה ד' סוף סימן ה', ותוספתא סוטה פרק ה (ה"ט), ופרק (ו) לו ה"ג.

מסורת המדרש
 א. תנחומא כאן סימן א' כל הענין. מדרש משלי פרשה י"ג. תדל"ר פרק י"ח. ילקוט משלי רמז תתק"י.
 ב. תוספתא סוטה פרק ו' ספרי פרשה ו' ואתחנן פיסקא ל"א. בראשית רבה פרשה ל"ג. ילקוט סדר וירא רמז ל"ד.

אם למקרא

חושף שבטו שונא בנו ואהבו שחרו מוסר: (משלי יג, כד)
 ויתרא שרה את בן הגר המצרית אשר ילדה לאברהם מצחק: (בראשית כא, ט)
 וישבימו מוכותך ויעלו עלת ויגשו שקלים וישב העם לאל ולשתו ויקמו צחק: (שמות לב, ו)
 ותאמר לאברהם גרש האמה הזאת ואת בנה פי לא ירש בן הגר המצרית עם בני עמך יצחק: (בראשית כא, ט)
 מאד בעיני אברהם על אודת בנו: ויאמר אליהם אל אברהם אל ירע בעיניך על הנער ועל אמתך: (בראשית כא, ט)
 שרה שמע בקלה פי ביעקב ויתרא לך רעי: (בראשית שם י"ב)

באור מהר"ו

[א] בן חמש עשרה שנה. ולר"ך עיין הלא בצדקאית רבה פרשה ג' (סימן יג) כתוב, בן עשרים ושבע שנים (וחמה) אמרת על שמה, עד כאן. ואם כן למה

ענה יוסף

(א) מיד וירע הדבר מאד בעיני אברהם וגו' על שיצא לתרבות רעה. היינו על שילא לעמוד לתרבות רעה, ורעה לומר כי עד עכשו לא עשה אלא בליעה בדיבור

שינוי נוסחאות

(א) ומה תלמוד לומר "חושף שבטו שונא בנו". א"א גרס: >ואת אמרת

הזאת ואת בנה, שמא ילמד בני אורחותיו, מיד (שם שם יא)

וירע הדבר מאד בעיני אברהם וגו' " על שיצא לתרבות רעה,

מה שכתב בזה בפרקי דרבי אליעזר ר"ט פרק ל' על הגירוש

מתנות בהונה

וכוונתו לעבודה היתה אבל בפירוש לא היה עובדו. והזקק לומר כן משום שישל דמנחם: שמא ילמד בני. ולולא זה אף על פי שזר מעשהו לא היה ראוי לדחותו בשתי ידים אלא ליסרו למשפט אולי ישוב אבל השתא שפחדה מילחם פן יאלף אורחותיו ראוי לרחקו מיד:

אשר הנחלים

ריק מיראת ה', רק מלא משמחת הוללות. והנה העובדי כוכבים גם עבודתם לאיליהם היו מדביקות והתבודדות. כמו שביאר הגאון ר' סעדיה בספרו, והרב אברהם בן עזרא, וכמו שנאמר (מלכים א' יח, כח) ויתגודדו כמשפטם עד שפך דם, רק שהיה מלב צוחק מלא ריק והבל, ולכן נאמר בעגל ויקומו לצחק. ולא דרש מצחק כפשוטו, כי בסבת

ירי משה

וזה היה קשה למדש, לזה אמר כשהיה בן חמש עשרה שנה וכו', והיה מצחק בו ועובדו כמו שראה מאחרים פירוש, שלא היה עובד לעבודה זרה כלל שלם רק דרך לחוק, וכמו שראה מאחרים, ועבד רק בליעה, וזה שאמר הכתוב ותרע שרה, פירוש היא לבדה הבינה בדבר, ולא אחרים, שלא היה עובד עבודה זרה בפרסותו עד שנטעה בן עשרים ושבע שנה: וירע הדבר מאד בעיני אברהם וגו' על שיצא לתרבות רעה. ואין לומר כפשוטו שהרע

מתנות בהונה

[א] ומה תלמוד לומר חושף בו. מאחר שמוסר נפשו עליו ויורד עם חבריו עד לחייו בצבילו, היאך אמר שלמה כשהוא מונע שצטו מצטו שזהו שונא בנו והכא מוכח במדרש משלי: והיה מצחק בו ועובדו. פירוש שהיה מראה עלמו כמנחם בעלמא וטענה מה שרואה אחרים עושים כדרך השחקים או המלעגים

אשר הנחלים

[א] היא הוא דכתיב בו. דמלת את יעקב מיותר, לאשמועינן כולס שז"ל ליעקב צדקות, וכן מדתלי להו ציעקב, שמעט שהוא עיקר וסיבה להם על שיכרס, וכדאמר בסמוך את יעקב כל אלה מכחו של יעקב (יפה תואר): אדם שאומר לו חבריו. שמספר לו פלוני הכה לבנו, נומר חיבה להמכה: ויורד עמו עד לחייו. פירוש יורד לאומנתו (רש"י): ומה תלמוד לומר חושך בו. ואיך אמר שלמה שכשהוא מונע שצטו מצטו, שהוא שונא אותו: המרדות. המכות: געגועים על אברהם. פירוש געגועיו והצטו נדבק בצדקה שזכר תמיד להצטו: כשהיה בן שש עשרה. כן לר"ך לומר. שהרי בן שלש עשרה היה כשנימול, ועוד שנה ללדת יצחק, ושנתיים לניקוחו, דמטעה זה אחר הגמול את יצחק היה, למאן דאמר ביום הגמול מחלבו, אחר עשרים וארבע חדש, אבל למאן דאמר הגמול מייר הרע, פירוש שנטעה בן שלש עשרה שנה, היה אז ישמעאל עשרים ושבע שנה: כמו שראה מאחרים. כלומר שצדיק אברהם ודאי לא ראה עבודת אילים כלל, אלא שראה מאחרים, והיה מראה עלמו כמנחם בעלמא כדרך המשחקים ומלעגים וכוונתו לעבודה היתה, והיינו דכתיב ותרע שרה וגו', שהיא לבדה הבינה רוע מעשו (יפה תואר): ואין מצחק אלא עבודה זרה. וצדקאית רבה פרשה י"ג דרשו נמי לתיבת מנחם לשון גילוי עריות וספיכות דמיס, וכאן קילר המדרש ולא הביא רק הקשה שבה (יפה תואר): שמא ילמד בני אורחותיו. וטענה זו לא נזכר ככתוב צדיקו, ומה שאמר כי לא יירש בן האמה וגו' אינו טעם לגירושין, אלא שאין לי להקפיד שמגרשהו מעל נחלתו, כי סוף סוף לא יירש עס בנה (יפה תואר): שמא ילמד בני. אבל לולא זאת לא היה ראוי לדחותו בשתי ידיו

ירי משה

וזה היה קשה למדש, לזה אמר כשהיה בן חמש עשרה שנה וכו', והיה מצחק בו ועובדו כמו שראה מאחרים פירוש, שלא היה עובד לעבודה זרה כלל שלם רק דרך לחוק, וכמו שראה מאחרים, ועבד רק בליעה, וזה שאמר הכתוב ותרע שרה, פירוש היא לבדה הבינה בדבר, ולא אחרים, שלא היה עובד עבודה זרה בפרסותו עד שנטעה בן עשרים ושבע שנה: וירע הדבר מאד בעיני אברהם וגו' על שיצא לתרבות רעה. ואין לומר כפשוטו שהרע

(א) חושף שבטו. כל לדרוש מה שכתוב את יעקב, וכמו שאמר בסוף הסיון, ועיין כל זה בתנחומא כאן, ובמדרש משלי, וילקוט (רמז תתקס) פסוק זה בקיבור: יורד עמו לחייו. לקפת פרשתו: בן חמש עשרה שנה. עיין מה שכתב בזה בפרקי דרבי אליעזר פרק ל' שלש שיטות במשכן זה, ודעת המדרש כאן שיטה רביעית, וכן הוא בתנחומא כאן. ותשזון חמשה עשר, עיין מה שכתב בצדקאית רבה פרשה ל"ג סימן י"א, על פסוק ובראשית כא, (ח) ויעש אברהם וגו' ביום הגמול: התחיל להביא. תיבת התחיל, הוא רגיל במדרש הרבה, עיין לקמן פרשה כ' סוף סימן א', חמשה פעמים התחיל בענין אחד, ואינו צדוקא. עיין בראשית רבה פרשה ל"ג ע"ס, דעת רבי ישעאל שאין מנחם האמור כאן אלא עבודת כוכבים, על פי גזירה שזה, ועיין לקמן ר"ט פרשה מ"ב: מיד וירע הדבר. לא יתכן לפרש שמה שנאמר וירע וגו', על שילא לתרבות רעה, שהרי כתוב אחריו, ויאמר אליהם אל ירע בעיניך על הנער וגו', ובהכרח שפירושו שהרע בעיניו על שאמרה שרה לגרשו, הרי שיהבו. אך כוונת המדרש על פסוק שאחריו, ויקח לנחם וחמת מים, וכמו שאמר בסמוך, ללמדך שהיה שונאו. ויתכן שמה שכתוב וירע וגו', וכמו שכתוב אל ירע בעיניך על הנער ועל אמתך, הרי שהרע לו על שניסה, אך עוד הרע לו מאלד על שילא לתרבות רעה, והוא מה שכתוב וירע הדבר מאד בעיני אברהם על חודות בנו, ושלא לגרשו ברשעתו, אולי צדיקו יחזור למוטב, עיין דברים רבה פרשה ד' סוף סימן ה', ותוספתא סוטה פרק ה (ה"ט), ופרק (ו) לו ה"ג.

א [א.א.] וְיִאֱלֹהֶם שְׁמוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הַבָּאִים מִצְרַיִם אֶת יַעֲקֹב אִישׁ וּבֵיתוֹ בָּאוּ, הֵדָא הוּא דְכָתִיב (משלי יג, כד) "חושף שבטו שונא בנו ואהבו שחרו מוסר", "בנוהג שבעולם אדם שאומר לו חבריו: פלוני הנה לבנה, יורד עמו עד לחייו, ומה תלמוד לומר "חושף שבטו שונא בנו",

הזאת ואת בנה, שמא ילמד בני אורחותיו, מיד (שם שם יא)

וירע הדבר מאד בעיני אברהם וגו' " על שיצא לתרבות רעה,

מה שכתב בזה בפרקי דרבי אליעזר ר"ט פרק ל' על הגירוש

מתנות בהונה

וכוונתו לעבודה היתה אבל בפירוש לא היה עובדו. והזקק לומר כן משום שישל דמנחם: שמא ילמד בני. ולולא זה אף על פי שזר מעשהו לא היה ראוי לדחותו בשתי ידים אלא ליסרו למשפט אולי ישוב אבל השתא שפחדה מילחם פן יאלף אורחותיו ראוי לרחקו מיד:

אשר הנחלים

ריק מיראת ה', רק מלא משמחת הוללות. והנה העובדי כוכבים גם עבודתם לאיליהם היו מדביקות והתבודדות. כמו שביאר הגאון ר' סעדיה בספרו, והרב אברהם בן עזרא, וכמו שנאמר (מלכים א' יח, כח) ויתגודדו כמשפטם עד שפך דם, רק שהיה מלב צוחק מלא ריק והבל, ולכן נאמר בעגל ויקומו לצחק. ולא דרש מצחק כפשוטו, כי בסבת

ירי משה

וזה היה קשה למדש, לזה אמר כשהיה בן חמש עשרה שנה וכו', והיה מצחק בו ועובדו כמו שראה מאחרים פירוש, שלא היה עובד לעבודה זרה כלל שלם רק דרך לחוק, וכמו שראה מאחרים, ועבד רק בליעה, וזה שאמר הכתוב ותרע שרה, פירוש היא לבדה הבינה בדבר, ולא אחרים, שלא היה עובד עבודה זרה בפרסותו עד שנטעה בן עשרים ושבע שנה: וירע הדבר מאד בעיני אברהם וגו' על שיצא לתרבות רעה. ואין לומר כפשוטו שהרע

חידושי הרד"ל
 ע"י שם: פרא אדם
 ידו בכל וגו'. כן
 נ"ך לומר: וקשה
 תרבות רעה וכו'
 דאלו במלחמת
 בו. הוא מלשון ה"ס'
 (זכרות ז, ח):

באור מהר"פ

אמר כאן בן חמש
 עשרה שנה. וכפי
 צנע תולדות נח,
 נראה דשי המדרשים
 חולקים בצלגנחת רבי
 האשפה רבה ורצן
 מקרא (זכרשית
 כח, ח) ויגדל הילד
 ויגמול וישם אברהם
 משקה גדול ביום
 הגמול את יצחק,
 וזכרשית רבה טז
 (ס"ז) רבי האשפה
 רבה אמר גמול מיצר
 הרע, ורצן אמרי
 גמול ומלצו, ואל
 כן מלך דלמר וצן
 עשרים ושבע שנה
 וזכר רבי האשפה
 רבה, דגמול מיצר
 הרע היינו צנע שהיה
 יצחק בן שלם ועשרה
 שנה, וישמעאל ניומל
 לשלם עשרה שנה,
 וצן ארבע עשרה
 שנה היה כשנולד
 יצחק, נמלץ צנע
 שגמול יצחק והיה לו
 בן שלם עשרה, היה
 אז ישמעאל בן עשרים
 וצנע שנה, והמדרש
 שזכאן סוכר כרצן,
 דגמול מלצו בשמונה
 עשרה כרבי יהודה
 בזכויות (ב, ג), והוא
 כן כשהיה ליצחק שנה
 ומתלה היה לישמעאל
 חמש עשרה שנה
 ומתלה, והוא דקראת
 חמש עשרה שנה,
 היינו שיש עלימות
 אלל התי' שנה לא
 תשיב: למה רגשו
 גוים. כלומר, דבר
 קל הוא, ואותו ילדה
 אחרי אבשלום, ולמדן
 אבשלום מאדוניהו,
 שם אבשלום מפני
 שלא רידהו אביו ולא
 לתרבות רעה:

ענף יוסף

מתבייש מאברהם
 אביו, אבל אם יגרשו
 מעל פניו, כן יוסף
 חטא על פשע ללחץ
 לתרבות רעה לגמרי
 לשון לו, ועל זה אמר
 לו הקדוש ברוך הוא
 אל ירע בעיניך על
 הנער וגו', והטעם
 כי ציחק לזכר יצחק
 בן זרע, ולשמעאל
 חן לך לחוש אלל
 ליצחק הקראל לך
 יצחק, לזכר יצחק
 שזן דופי מאורחותיו
 הרעים בצערותו,
 ובכן הטיבה שיה אשר
 זכרה לגרשו מעל

אל ירע בעיניך וגו' כי ביצחק יקרא לך זרע. אלל זה לא
 יקרא זרע שלך והרי הוא כאלו אינו בך: מכאן אתה למד בו.
 למה לומר מדכתיב כל אשר תאמר אלך שרה, משמע אף בדברים
 אחרים, מפני שהיה טפל לשרה בזכיות, וכל דכיה דברי זכיות:

וטרדו מביתו על כך. שלא היה
 השלוח לפי עשה, אלל לגמרי טרדו
 שלא ישוב עוד לזיתו ויפה תואר:
בלא כסות בו. שלא נתן לה
 כסף וזהו רק לחם ומים, ואף זה
 אינו מטע אלל כדאי שכולל שאת
 על שכמה עם משא הילד, שאינו
 אלל לחם יוס או יומים: מה היה
 סופו בו. כלומר מלכד מה שחטא
 בעבודת כוכבים על ידי שלא שחרו
 מוסר, חטא עוד כסופו בליסטאות:
שנאמר והוא יהיה פרא אדם
ידו בכל. שיטפט ידו בכל לגזול:
חמשה עבירות. וכן חיתא
 בתנחומא סדר זו, אלל זכרשית
 רבה פרשה ס"ג חיתא שלם עבירות,
 ואחת מהן שגנב: באותו היום.
 ביום שמת אברהם אביו: בא על
 נערה המאורסה והרג את
 הנפש. הגי תרתי יליף זכרשית
 רבה פרשה ס"ג מקרא: ושכפר
 בתחיית המתים. יליף זכרשית
 קמח דזכא זכרשית (טז, ז) מהנה'
 חככי הולך למוט (זכרשית כה, ז):
ושכפר בעיקר. יליף התם מגזירה
 [שהו] נאמר כאן (שם) למה לי ונאמר
 התם (שמות טו, ז) זה אלי ואנוהו:
 הבבורה. זכרשית כתיב (זכרשית
 כה, ז) ויזן עשו את הזכורה:
ושט. תרגום של ויזן: שתאב.
 שחמד, וכדחיתא זכרשית זכרשית
 זכרשית עשו מן ישמעאל שיהרג
 ליצחק, ע"י שם. וזכרשית רבה
 פרשה ע"ה חיתא שאמר עשו אף אני
 אהרוג את יצחק אביו תחלה, ואחר
 כך אהרוג את יעקב אחי, ואירש
 את העולם לזדי, שנאמר יקרבו ימי
 וגו': ולהוסיף על נשיו. זכרשית
 רבה פרשה ס"ז על נשיו, כאז על
 כאז, פירוש רשעה על רשעה:
שלא ייסר לאבשלום בנו ולא
רידהו. יסר היינו תוכחה צפה,
 רידהו היינו שבט מוסר, והכי נמי
 קאמר בסמוך זכרשית, שלא רידהו ציבורין ולא גער בו, והכריזו רבים
 בו ויפה תואר: וגרם לו דברים קשים הרבה. כגון קללות שמעי בן גרא, ומרד שבע בן זכרי, וענין פלגשו שהיו לרורות אלמונות חיות,
 ויאלת שמעטו רעה שילא ממנו רשע: למה רגשו גוים. מה תושלל להם, אלמלא דבר קל הוא צעניו, ועיין בתנחומא מה שכתבתי:

אל ירע בעיניך וגו' , מִכַּאֲן אַתָּה לְמוֹד שְׁהִיָּה אַבְרָהָם טַפֵּל לְשָׂרָה בְּנֵי־אִוֶּת, מִיַּד (שם שם יד) "וַיִּשְׁכַּם אַבְרָהָם בְּבֶקֶר וַיִּקַּח לֶחֶם וְחֶמֶת מֵיַם", לְלִמְדָךְ שְׁהִיָּה שׁוֹנֵא לְיִשְׁמַעְאֵל עַל שׁוֹיָצָא לְתַרְבוֹת רָעָה וְשִׁלְחוֹ הוּא וְאִמּוֹ הָגֵר רִיקָם וְטָרְדוֹ מִבֵּיתוֹ עַל כֵּךְ, וְכִי תַעֲלֶה עַל דַּעְתְּךָ שְׂאֲבָרָהּ שְׁפָתוֹב בּוֹ (שם יג, ב) "וַאֲבָרָם בְּבֵד מֵאֵד בְּמִקְנֶהָ וְגו' , הִיָּה מְשַׁלַּח אֶשְׁתּוֹ וּבְנֵו מִבֵּיתוֹ רִיקָם בְּלֵא כְסוֹת וּבְלֵא מַחֲיָה, אֶלָּא לְלִמְדָךְ בֵּינָן שׁוֹיָצָא לְתַרְבוֹת רָעָה לֹא נִפְנָה עֲלֵינוּ, מֵהָ הִיָּה סוֹפּוֹ בְּשִׁגְרָשׁוֹ, יֵשֵׁב בְּפַרְשַׁת דְּרָכִים וְהִיָּה מְלַסְטָם אֶת הַבְּרִיּוֹת, שְׁנֵאֲמַר (שם טו, יב) "וְהוּא יְהִיָּה פְּרָא אָדָם", בִּיּוֹצָא בּוֹ (שם כה, כח) "וַיִּנְאָהֵב יִצְחָק אֶת עֵשׂוֹ", לְפִיכֵךְ יָצָא לְתַרְבוֹת רָעָה עַל אֲשֶׁר לֹא רִידְהוּ, כְּמוֹ שְׁשִׁנִּינוּ: יְחֶמֶשׁ עֲבִירוֹת עֲבַר עֵשׂוֹ הִרְשַׁע בְּאוֹתוֹ הַיּוֹם, בָּא עַל נַעֲרָה הַמְּאוֹרְסָה, וְהָרָג אֶת הַנֶּפֶשׁ, וְכַפַּר בְּתַחֲיִית הַמֵּתִים, וְכַפַּר בְּעִיָּקָר, וּבִיָּזָה אֶת הַבְּכוֹרָה, וְעוֹד שְׁתֵּאֵב מִיַּתֵּת אָבִיו וּבִיקֵשׁ לְהַרוֹג אֶת אָחִיו, שְׁנֵאֲמַר (שם כו, מא) "וַיִּקְרְבוּ יַמִּי אֲבֵל אָבִי וְגו' , וְגַרְם לְיַעֲקֹב לְבְרוּחַ מְאֹבוֹתָיו, וְהִלָּךְ אָף הוּא אֶצֶל יִשְׁמַעְאֵל לְלַמּוֹד מִמֶּנּוּ תַרְבוֹת רָעָה וְלְהוֹסִיף עַל נַשְׂיוֹ, שְׁנֵאֲמַר (שם כח, ט) "וַיִּלָּךְ עֵשׂוֹ אֶל יִשְׁמַעְאֵל", בִּיּוֹצָא בּוֹ דוֹד שְׁלֵא יִסַּר לְאֲבִשְׁלוֹם בְּנוֹ וְלֹא רִידְהוּ יָצָא לְתַרְבוֹת רָעָה וּבִיקֵשׁ לְהַרוֹג אֶת אָבִיו, וְשָׁכַב עִם פְּלִגְשִׁיו, וְגַרְם לוֹ לִילָךְ יַחַף וְהוּא בּוֹכָה, וְנִפְלּוּ מִיִּשְׂרָאֵל בְּמֵה אֲלָפִים וּכְמֵה רַבְבוֹת, וְגַרְם לוֹ דְּבָרִים קָשִׁים הִרְבָּה שְׁאִין לָהֶם סוֹף, דְּכַתִּיב (תהלים א, א) "מִזְמוֹר לְדוֹד בְּכֹרְחוֹ מִפְּנֵי אֲבִשְׁלוֹם בְּנוֹ", מֵה כְּתִיב אָחִיו (שם שם ב) "הִ' מֵה רַבּוֹ צָרִי וְגו' , וְקִשָּׁה תַרְבוֹת רָעָה בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ שֶׁל אָדָם מִמְּלַחְמַת גּוֹג וּמִגּוֹג, דְּאֵלוּ בְּמִלְחַמַּת גּוֹג וּמִגּוֹג כְּתִיב (שם א, א) "לְמֵה רָגְשׁוֹ גּוֹיִם", וְלִהְלֵן כְּתִיב "הִ' מֵה רַבּוֹ צָרִי", וְכִיּוֹצָא בּוֹ עֲשֵׂה דוֹד בְּאֲדִנְיָה שְׁלֵא רִידְהוּ בִּיסוּרִין וְלֹא גָעַר בּוֹ, וּלְפִיכֵךְ יָצָא לְתַרְבוֹת רָעָה, דְּכַתִּיב (מלכים א, ו) "וְלֹא עֲצָבוּ אָבִיו מִיַּמִּיו",

לחם וחמת מים. ולא כסות ולא מחיה כלקמן: כמו ששינונו.
 עיין זכא זכרשית ט"ז ב', תנחומא סוף תלל, זכרשית רבה פרשה
 ס"ג סימן י"א ו"ב, זכרשית רבה פרשה זכור. וגירסת התנחומא כאן,
 וכולו מן המקרא, ומגזירה שרה, וכמפורש במקומות שליית: ועוד

שתאב. צנע הזכרה מדכתיב
 יקרבו ימי אלל אביו, שכן היה
 רעוטי שיקרבו. ועיין מה שאמר בזה
 זכרשית רבה פרשה ס"ז סוף סימן
 ח' שזיך כאן, ומה שאמר וביקש
 להרוג וכו', כמפורש בזיפא דקרא
 ואהרנה את יעקב: ולהוסיף על
 נשיו. כמו שאמרו זכרשית רבה
 סוף פרשה ס"ז (סימן ג), ומה שאמר
 ללמוד ממנו, עיין גם סוף סימן ח:
 שלא יסר לאבשלום. כל הענין
 בשמואל ז' ט"ז ו"ז: מוזמר
 לדוד. זכרות ד' ז' (פ"ב):

מִכַּאֲן אַתָּה לְמוֹד שְׁהִיָּה אַבְרָהָם טַפֵּל לְשָׂרָה בְּנֵי־אִוֶּת, מִיַּד (שם שם יד) "וַיִּשְׁכַּם אַבְרָהָם בְּבֶקֶר וַיִּקַּח לֶחֶם וְחֶמֶת מֵיַם", לְלִמְדָךְ שְׁהִיָּה שׁוֹנֵא לְיִשְׁמַעְאֵל עַל שׁוֹיָצָא לְתַרְבוֹת רָעָה וְשִׁלְחוֹ הוּא וְאִמּוֹ הָגֵר רִיקָם וְטָרְדוֹ מִבֵּיתוֹ עַל כֵּךְ, וְכִי תַעֲלֶה עַל דַּעְתְּךָ שְׂאֲבָרָהּ שְׁפָתוֹב בּוֹ (שם יג, ב) "וַאֲבָרָם בְּבֵד מֵאֵד בְּמִקְנֶהָ וְגו' , הִיָּה מְשַׁלַּח אֶשְׁתּוֹ וּבְנֵו מִבֵּיתוֹ רִיקָם בְּלֵא כְסוֹת וּבְלֵא מַחֲיָה, אֶלָּא לְלִמְדָךְ בֵּינָן שׁוֹיָצָא לְתַרְבוֹת רָעָה לֹא נִפְנָה עֲלֵינוּ, מֵהָ הִיָּה סוֹפּוֹ בְּשִׁגְרָשׁוֹ, יֵשֵׁב בְּפַרְשַׁת דְּרָכִים וְהִיָּה מְלַסְטָם אֶת הַבְּרִיּוֹת, שְׁנֵאֲמַר (שם טו, יב) "וְהוּא יְהִיָּה פְּרָא אָדָם", בִּיּוֹצָא בּוֹ (שם כה, כח) "וַיִּנְאָהֵב יִצְחָק אֶת עֵשׂוֹ", לְפִיכֵךְ יָצָא לְתַרְבוֹת רָעָה עַל אֲשֶׁר לֹא רִידְהוּ, כְּמוֹ שְׁשִׁנִּינוּ: יְחֶמֶשׁ עֲבִירוֹת עֲבַר עֵשׂוֹ הִרְשַׁע בְּאוֹתוֹ הַיּוֹם, בָּא עַל נַעֲרָה הַמְּאוֹרְסָה, וְהָרָג אֶת הַנֶּפֶשׁ, וְכַפַּר בְּתַחֲיִית הַמֵּתִים, וְכַפַּר בְּעִיָּקָר, וּבִיָּזָה אֶת הַבְּכוֹרָה, וְעוֹד שְׁתֵּאֵב מִיַּתֵּת אָבִיו וּבִיקֵשׁ לְהַרוֹג אֶת אָחִיו, שְׁנֵאֲמַר (שם כו, מא) "וַיִּקְרְבוּ יַמִּי אֲבֵל אָבִי וְגו' , וְגַרְם לְיַעֲקֹב לְבְרוּחַ מְאֹבוֹתָיו, וְהִלָּךְ אָף הוּא אֶצֶל יִשְׁמַעְאֵל לְלַמּוֹד מִמֶּנּוּ תַרְבוֹת רָעָה וְלְהוֹסִיף עַל נַשְׂיוֹ, שְׁנֵאֲמַר (שם כח, ט) "וַיִּלָּךְ עֵשׂוֹ אֶל יִשְׁמַעְאֵל", בִּיּוֹצָא בּוֹ דוֹד שְׁלֵא יִסַּר לְאֲבִשְׁלוֹם בְּנוֹ וְלֹא רִידְהוּ יָצָא לְתַרְבוֹת רָעָה וּבִיקֵשׁ לְהַרוֹג אֶת אָבִיו, וְשָׁכַב עִם פְּלִגְשִׁיו, וְגַרְם לוֹ לִילָךְ יַחַף וְהוּא בּוֹכָה, וְנִפְלּוּ מִיִּשְׂרָאֵל בְּמֵה אֲלָפִים וּכְמֵה רַבְבוֹת, וְגַרְם לוֹ דְּבָרִים קָשִׁים הִרְבָּה שְׁאִין לָהֶם סוֹף, דְּכַתִּיב (תהלים א, א) "מִזְמוֹר לְדוֹד בְּכֹרְחוֹ מִפְּנֵי אֲבִשְׁלוֹם בְּנוֹ", מֵה כְּתִיב אָחִיו (שם שם ב) "הִ' מֵה רַבּוֹ צָרִי וְגו' , וְקִשָּׁה תַרְבוֹת רָעָה בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ שֶׁל אָדָם מִמְּלַחְמַת גּוֹג וּמִגּוֹג, דְּאֵלוּ בְּמִלְחַמַּת גּוֹג וּמִגּוֹג כְּתִיב (שם א, א) "לְמֵה רָגְשׁוֹ גּוֹיִם", וְלִהְלֵן כְּתִיב "הִ' מֵה רַבּוֹ צָרִי", וְכִיּוֹצָא בּוֹ עֲשֵׂה דוֹד בְּאֲדִנְיָה שְׁלֵא רִידְהוּ בִּיסוּרִין וְלֹא גָעַר בּוֹ, וּלְפִיכֵךְ יָצָא לְתַרְבוֹת רָעָה, דְּכַתִּיב (מלכים א, ו) "וְלֹא עֲצָבוּ אָבִיו מִיַּמִּיו",

מזמור לדוד בְּכֹרְחוֹ מִפְּנֵי אֲבִשְׁלוֹם בְּנוֹ:
 ה' מה רבני צרי רבים
 קמים עלי:
 (תהלים נא-ג)
 למה רגשו גוים
 וקלמים יהנו ריבי:
 (שם ב"א)

מִכַּאֲן אַתָּה לְמוֹד שְׁהִיָּה אַבְרָהָם טַפֵּל לְשָׂרָה בְּנֵי־אִוֶּת, מִיַּד (שם שם יד) "וַיִּשְׁכַּם אַבְרָהָם בְּבֶקֶר וַיִּקַּח לֶחֶם וְחֶמֶת מֵיַם", לְלִמְדָךְ שְׁהִיָּה שׁוֹנֵא לְיִשְׁמַעְאֵל עַל שׁוֹיָצָא לְתַרְבוֹת רָעָה וְשִׁלְחוֹ הוּא וְאִמּוֹ הָגֵר רִיקָם וְטָרְדוֹ מִבֵּיתוֹ עַל כֵּךְ, וְכִי תַעֲלֶה עַל דַּעְתְּךָ שְׂאֲבָרָהּ שְׁפָתוֹב בּוֹ (שם יג, ב) "וַאֲבָרָם בְּבֵד מֵאֵד בְּמִקְנֶהָ וְגו' , הִיָּה מְשַׁלַּח אֶשְׁתּוֹ וּבְנֵו מִבֵּיתוֹ רִיקָם בְּלֵא כְסוֹת וּבְלֵא מַחֲיָה, אֶלָּא לְלִמְדָךְ בֵּינָן שׁוֹיָצָא לְתַרְבוֹת רָעָה לֹא נִפְנָה עֲלֵינוּ, מֵהָ הִיָּה סוֹפּוֹ בְּשִׁגְרָשׁוֹ, יֵשֵׁב בְּפַרְשַׁת דְּרָכִים וְהִיָּה מְלַסְטָם אֶת הַבְּרִיּוֹת, שְׁנֵאֲמַר (שם טו, יב) "וְהוּא יְהִיָּה פְּרָא אָדָם", בִּיּוֹצָא בּוֹ (שם כה, כח) "וַיִּנְאָהֵב יִצְחָק אֶת עֵשׂוֹ", לְפִיכֵךְ יָצָא לְתַרְבוֹת רָעָה עַל אֲשֶׁר לֹא רִידְהוּ, כְּמוֹ שְׁשִׁנִּינוּ: יְחֶמֶשׁ עֲבִירוֹת עֲבַר עֵשׂוֹ הִרְשַׁע בְּאוֹתוֹ הַיּוֹם, בָּא עַל נַעֲרָה הַמְּאוֹרְסָה, וְהָרָג אֶת הַנֶּפֶשׁ, וְכַפַּר בְּתַחֲיִית הַמֵּתִים, וְכַפַּר בְּעִיָּקָר, וּבִיָּזָה אֶת הַבְּכוֹרָה, וְעוֹד שְׁתֵּאֵב מִיַּתֵּת אָבִיו וּבִיקֵשׁ לְהַרוֹג אֶת אָחִיו, שְׁנֵאֲמַר (שם כו, מא) "וַיִּקְרְבוּ יַמִּי אֲבֵל אָבִי וְגו' , וְגַרְם לְיַעֲקֹב לְבְרוּחַ מְאֹבוֹתָיו, וְהִלָּךְ אָף הוּא אֶצֶל יִשְׁמַעְאֵל לְלַמּוֹד מִמֶּנּוּ תַרְבוֹת רָעָה וְלְהוֹסִיף עַל נַשְׂיוֹ, שְׁנֵאֲמַר (שם כח, ט) "וַיִּלָּךְ עֵשׂוֹ אֶל יִשְׁמַעְאֵל", בִּיּוֹצָא בּוֹ דוֹד שְׁלֵא יִסַּר לְאֲבִשְׁלוֹם בְּנוֹ וְלֹא רִידְהוּ יָצָא לְתַרְבוֹת רָעָה וּבִיקֵשׁ לְהַרוֹג אֶת אָבִיו, וְשָׁכַב עִם פְּלִגְשִׁיו, וְגַרְם לוֹ לִילָךְ יַחַף וְהוּא בּוֹכָה, וְנִפְלּוּ מִיִּשְׂרָאֵל בְּמֵה אֲלָפִים וּכְמֵה רַבְבוֹת, וְגַרְם לוֹ דְּבָרִים קָשִׁים הִרְבָּה שְׁאִין לָהֶם סוֹף, דְּכַתִּיב (תהלים א, א) "מִזְמוֹר לְדוֹד בְּכֹרְחוֹ מִפְּנֵי אֲבִשְׁלוֹם בְּנוֹ", מֵה כְּתִיב אָחִיו (שם שם ב) "הִ' מֵה רַבּוֹ צָרִי וְגו' , וְקִשָּׁה תַרְבוֹת רָעָה בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ שֶׁל אָדָם מִמְּלַחְמַת גּוֹג וּמִגּוֹג, דְּאֵלוּ בְּמִלְחַמַּת גּוֹג וּמִגּוֹג כְּתִיב (שם א, א) "לְמֵה רָגְשׁוֹ גּוֹיִם", וְלִהְלֵן כְּתִיב "הִ' מֵה רַבּוֹ צָרִי", וְכִיּוֹצָא בּוֹ עֲשֵׂה דוֹד בְּאֲדִנְיָה שְׁלֵא רִידְהוּ בִּיסוּרִין וְלֹא גָעַר בּוֹ, וּלְפִיכֵךְ יָצָא לְתַרְבוֹת רָעָה, דְּכַתִּיב (מלכים א, ו) "וְלֹא עֲצָבוּ אָבִיו מִיַּמִּיו",

מִכַּאֲן אַתָּה לְמוֹד שְׁהִיָּה אַבְרָהָם טַפֵּל לְשָׂרָה בְּנֵי־אִוֶּת, מִיַּד (שם שם יד) "וַיִּשְׁכַּם אַבְרָהָם בְּבֶקֶר וַיִּקַּח לֶחֶם וְחֶמֶת מֵיַם", לְלִמְדָךְ שְׁהִיָּה שׁוֹנֵא לְיִשְׁמַעְאֵל עַל שׁוֹיָצָא לְתַרְבוֹת רָעָה וְשִׁלְחוֹ הוּא וְאִמּוֹ הָגֵר רִיקָם וְטָרְדוֹ מִבֵּיתוֹ עַל כֵּךְ, וְכִי תַעֲלֶה עַל דַּעְתְּךָ שְׂאֲבָרָהּ שְׁפָתוֹב בּוֹ (שם יג, ב) "וַאֲבָרָם בְּבֵד מֵאֵד בְּמִקְנֶהָ וְגו' , הִיָּה מְשַׁלַּח אֶשְׁתּוֹ וּבְנֵו מִבֵּיתוֹ רִיקָם בְּלֵא כְסוֹת וּבְלֵא מַחֲיָה, אֶלָּא לְלִמְדָךְ בֵּינָן שׁוֹיָצָא לְתַרְבוֹת רָעָה לֹא נִפְנָה עֲלֵינוּ, מֵהָ הִיָּה סוֹפּוֹ בְּשִׁגְרָשׁוֹ, יֵשֵׁב בְּפַרְשַׁת דְּרָכִים וְהִיָּה מְלַסְטָם אֶת הַבְּרִיּוֹת, שְׁנֵאֲמַר (שם טו, יב) "וְהוּא יְהִיָּה פְּרָא אָדָם", בִּיּוֹצָא בּוֹ (שם כה, כח) "וַיִּנְאָהֵב יִצְחָק אֶת עֵשׂוֹ", לְפִיכֵךְ יָצָא לְתַרְבוֹת רָעָה עַל אֲשֶׁר לֹא רִידְהוּ, כְּמוֹ שְׁשִׁנִּינוּ: יְחֶמֶשׁ עֲבִירוֹת עֲבַר עֵשׂוֹ הִרְשַׁע בְּאוֹתוֹ הַיּוֹם, בָּא עַל נַעֲרָה הַמְּאוֹרְסָה, וְהָרָג אֶת הַנֶּפֶשׁ, וְכַפַּר בְּתַחֲיִית הַמֵּתִים, וְכַפַּר בְּעִיָּקָר, וּבִיָּזָה אֶת הַבְּכוֹרָה, וְעוֹד שְׁתֵּאֵב מִיַּתֵּת אָבִיו וּבִיקֵשׁ לְהַרוֹג אֶת אָחִיו, שְׁנֵאֲמַר (שם כו, מא) "וַיִּקְרְבוּ יַמִּי אֲבֵל אָבִי וְגו' , וְגַרְם לְיַעֲקֹב לְבְרוּחַ מְאֹבוֹתָיו, וְהִלָּךְ אָף הוּא אֶצֶל יִשְׁמַעְאֵל לְלַמּוֹד מִמֶּנּוּ תַרְבוֹת רָעָה וְלְהוֹסִיף עַל נַשְׂיוֹ, שְׁנֵאֲמַר (שם כח, ט) "וַיִּלָּךְ עֵשׂוֹ אֶל יִשְׁמַעְאֵל", בִּיּוֹצָא בּוֹ דוֹד שְׁלֵא יִסַּר לְאֲבִשְׁלוֹם בְּנוֹ וְלֹא רִידְהוּ יָצָא לְתַרְבוֹת רָעָה וּבִיקֵשׁ לְהַרוֹג אֶת אָבִיו, וְשָׁכַב עִם פְּלִגְשִׁיו, וְגַרְם לוֹ לִילָךְ יַחַף וְהוּא בּוֹכָה, וְנִפְלּוּ מִיִּשְׂרָאֵל בְּמֵה אֲלָפִים וּכְמֵה רַבְבוֹת, וְגַרְם לוֹ דְּבָרִים קָשִׁים הִרְבָּה שְׁאִין לָהֶם סוֹף, דְּכַתִּיב (תהלים א, א) "מִזְמוֹר לְדוֹד בְּכֹרְחוֹ מִפְּנֵי אֲבִשְׁלוֹם בְּנוֹ", מֵה כְּתִיב אָחִיו (שם שם ב) "הִ' מֵה רַבּוֹ צָרִי וְגו' , וְקִשָּׁה תַרְבוֹת רָעָה בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ שֶׁל אָדָם מִמְּלַחְמַת גּוֹג וּמִגּוֹג, דְּאֵלוּ בְּמִלְחַמַּת גּוֹג וּמִגּוֹג כְּתִיב (שם א, א) "לְמֵה רָגְשׁוֹ גּוֹיִם", וְלִהְלֵן כְּתִיב "הִ' מֵה רַבּוֹ צָרִי", וְכִיּוֹצָא בּוֹ עֲשֵׂה דוֹד בְּאֲדִנְיָה שְׁלֵא רִידְהוּ בִּיסוּרִין וְלֹא גָעַר בּוֹ, וּלְפִיכֵךְ יָצָא לְתַרְבוֹת רָעָה, דְּכַתִּיב (מלכים א, ו) "וְלֹא עֲצָבוּ אָבִיו מִיַּמִּיו",

מִכַּאֲן אַתָּה לְמוֹ

חידושי הרד"ל
[ד] בני ישראל
הבאים מצרימה
ובי היום באים בו.
כן לרד"ק לומר: איש
וביתו באו. חסר
כאן הדרכה על זה,
עיין בתנחומא:

באור מהר"פ
[ד] מבחו של
יעקב שסגל וכו'.
ופירוט את יעקב איש
וביתו באו, ראה לומר,
את יעקב, בזכותו של
יעקב, חסר וביתו באו
לעולם, ולא קאי על
ישיבת מצרים, אלא
אזיחאם לעולם.
(תולדות נח):

אמרי יוסר
[ה] ואלה שמות
בני ישראל על
שם גאולת ישראל
נקראו. רבי מאיר
היה דורש שמות,
עשה שנקטו לגלות
הבטיחם הגאולה,
וראה שמות המורים
גאולה:

(ד) ובי היום באים בו. ראה לומר דכיון דנכתב מנין זה בחר מיתת יוסף ומיתת כל השבטים, שמתוך חיבתו מנאס בחייהם וזמיתתם, כמו שכתב רש"י ז"ל, לכן כשכתב משה רבינו התורה ראה לכתוב הדברים באותו הלשון עלמנו שילא מפי ה' בעת המנין זה, ובעת שמנאס קשה שיאמר הבאים מאחר שכבר באו, אלא שבה לומר כאילו אותו היום של המנין שהיה אחרי מות יוסף נכנסו למצרים (יפה תואר): מת יוסף בו. לאו דוקא אחר מיתת יוסף, אלא אחר מיתת כל האחים נתנו אז עליהם משוי מצרים כדלקמן, ונקט יוסף משום דיוסף עיקר: את יעקב כל אלו מבחו של יעקב. דלת יעקב מיותר למימר שכל אלו מבחו של יעקב: שסגל. שחסך ולאנר (מתנות כהונה: ה) איש וביתו באו ואלה שמות בני ישראל על שם גאולתן בו. כתב היפה תואר שחסר, ולרד"ק לומר כדליתא בתנחומא, וזה לשונו, איש וביתו באו אמר ר' הונא מלמד שלא ירד יעקב אביתו למצרים, עד שמה לחלרון ולחמול זה בן שנה וזה בן שתי שנים, וחיוון להם נשים איש וביתו באו, רחובן שמעון כל השבטים לשם גאולת ישראל נקראו בו. דשתי דרשות הן חדא דליש וביתו באו אתא לאשמועינן דכולם היו להם נשים, דאין בית אלא אשה, ושבו דרש שמות השבטים על שם הגאולה עד כאן לשונו, ועיין בזיכוריו על התנחומא מה שכתבתי. ואפשר לתרץ קלת הנוסחא שלפנינו, וכוונתם שדקדקו למה הזכיר רק שנים עשרה שבטים, ולא הזכיר את כל השבטים נפש, כמו שהזכירם בפרשת ויגש, ואם סמך על הזכרתם שם, גם השנים עשרה שבטים לא היה לו להזכירם כאן, כי כבר הזכירו בפרשת ויגש, לזה אמרו על שם גאולתן נקראו כאן, כי באלה הזכיר פקודת שמותם, אמנם הזכיר ענין גאולתם והללחת ישראל בעבר ובעתיד:

המה ידועים, אלא באלה להודיע חציבותם, על פי גזירה שזה: ואף הקדוש ברוך הוא. כלומר ואף כשירדו למצרים מנאס הקב"ה, וכוונתו שעל ענין השמות היה לו להביא מכל התנ"ך שמזכיר שמות הגדויקים, אלא שקיבל וחסם, ובחתימת המאמר אומר אף. ויתכן שהעתיק המאמר ממקום שכתב שם

הרבה מעניני שמות, ומסיים בחיבת אף. ועיין לעיל סוף סימן א': (ד) ובי היום באים. כי בסוף ויחי סיים בזמיתת יוסף, ואחר כך ואלה שמות וגו'. וזה לשון התנחומא, הבאים למצרימה, וכי היום באו והלא ימים רבים היה משבחו עכ"ל. כי כשצאו למצרים היה יוסף בן שלשים ותשע שנה, וכשמת היה בן מאה ושש, הרי שצעים ולחת שנה משבחו, ודורש סמוכין. ולקמן בסימן ח' תלה באחרון מהשצעים נפש. והענין שכל זמן שהיה יוסף קיים, היו חסודים ונכבדים בעבור יוסף, ולא היה עליהם אפילו משא של שאר אנשי מצרים, וכשמת יוסף ירדו מכבודם, וניתן עליהם משא של אנשי מצרים, אך אחר כך זמיתת כל אחד מאחיו והשבטים נפש, נוסף עליהם מעט מעט, עד שזמיתת האחרון החזיקום לעבדים. ובסדר עולם פרשה ג' ליתא שכל זמן שהיה לוי קיים לא נשתבדו, עיין שם: איש וביתו באו. הגירסא הנכונה כמו שכתב בתנחומא כאן, איש וביתו באו, אמר רב הונא מלמד שלא ירד יעקב למצרים עד שמה לפרץ ולחלרון לזה שנה ולזה שתי שנים, וחיוון להם נשים. ומה שאמר לפרץ ולחלרון לא יתכן, ובהכרח שהוא טעות סופר, ולרד"ק לומר לחלרון ולחמול שני בני פרץ, וגם עליהם אמר איש וביתו

ד [א, א] "הבאים מצרימה", וְכִי הַיּוֹם בָּאִים, וְהָלֹא יָמִים רַבִּים הָיוּ לָהֶם שָׂבְאוּ לְמִצְרַיִם, אֲלֵא כֹּל זְמַן שְׂיוֹסֵף הָיָה קָיָם לֹא הָיָה לָהֶם מִשׁוּי שֶׁל מִצְרַיִם, מֵת יוֹסֵף נָתַנוּ עֲלֵיהֶם מִשׁוּי, לְפִיכֵן כָּתִיב "הַבָּאִים" בְּאֵלּוֹ אוֹתוֹ יוֹם נִכְנְסוּ לְמִצְרַיִם. [א, א] "אֵת יַעֲקֹב, כֹּל אֵלֶּה מִבְּחֹוֹ שֶׁל יַעֲקֹב, שְׁסֹגֵל מִצֹּת וּמִצְעִים טוֹבִים וְזָכָה לְהַעֲמִיד י"ב שְׁבָטִים, [שם] "אִישׁ וּבֵיתוֹ בָּאוּ":
ה [א, א] "וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, עַל שֵׁם גְּאוּלַּת יִשְׂרָאֵל נִזְכְּרוּ בָּאֵן, [א, ב] "רְאוּבֵן", שְׁנַאֲמַר (לְקַמֵּן ג. ז) "רְאֵה רְאִיתִי אֶת עֵינֵי עַמּוּי",

כנ"ל, וכדליתא בסדר עולם, הוצא בליקוט ויש פסוק וירא שם יהודה שנה אחת לחלרון, שנה אחת לחמול, וירדו עמו למצרים: (ה) על שם גאולתם. הוקשה לו שכל פסוקים אלו מיותרים, שהרי שמותם כבר מפורשים בסדר ואל ויגש. ודורש שלכך הוזכרו בריש ספר זה, שמדבר בגאולת ישראל ממצרים, וקריעת הים, והמון, והבזכר, ומתן תורה והמשכן, שעל כל דברים אלו מורים שמות השבטים, שזכותם זכינו להם. ומה שאמר גאולת ישראל, לאו דווקא שהרי גד מורה על המון, וחזרון למשכן, ונפתלי לתורה, אלא הכוונה על גאולתם וכל עובדתם הנ"ל. ועיין במדבר רבה פרשה י"ד ריש סימן י', וכל זה על פי מדה ט"ו וי"ו ומדה כ' וממעל ולמוד מענינו: ראובן ובו עני עמי. דורש בכלום מעין קריאת לאה ורחל לכל השבטים, רחובן קראתו לאה על שראה ה' בעיני ישראל. שמעון שמע ה' שהיתה שנואה (שם לג), וכאן שמע נחלתם משנתת המצרים. לוי על שם (שם לד) הפעם ילדה אישי, וכאן על שגלוה להם השם יתצדק, כמו שאמר לקמן פרשה ז' סימן ה', שגלוה להם בסנה, כי עמו אנכי בצרה (תהלים לא, טו). יהודה על שם (בראשית שם לה) הפעם אודה ה', וכאן על שיר הפסח, והשירה על היס. ישכר על שילום שכרה, וכאן על שילום שכר עבודתם. זבולון על שם (שם לו, כ) יזלני אישי, וכאן על דיבוק השכינה במשכן ובמקדש. ואינו דומה לשם לוי, שהוא על החיצור בצרה. בנימין קראתו רחל בן אונן (שם לה, יח), על לערה ואבלה, ויעקב תיקן שקראו בנימין, על שם יעובת ימין ה', כמבואר בזוהר ואל באריתות. דן על שדן אותה, וכאן דן אנכי. נפתלי על שנתפלה עם אחותה ויכלה לה,

מתנות כהונה

[ד] באלו אותה היום. שנה עליהם עבודת פרך:

אשר הנחלים

יום. כאלו אותו היום הרגישו שבאו למצרים מקום השעבוד: מבחו של יעקב. וזהו את יעקב, את זכותו של יעקב באו כל אלה איש וביתו: [ה] על שם גאולת ישראל. שלכן נכתבו כאן בשעה שהתחיל לספר מענין שעבודם וגאולתם. ואפרש בקצרה, בתחלה היה הראיה, כמו הרואה מרחוק צרת רעהו, ואחר כך יטה און לשמוע שועתו, ואחר כך יתלווה אליו להתגלות לו ולהצילו, והסבה מפני הודאתם ואמונתם בו, ומלבד הצלתם מצרתם עוד נתעשרו ולקחו שכר שעבודם, ואחר כך נתן להם הענין העיקרי, והיא השראת השכינה במקדש הנקרא זבול, ועל ידי זה מתנהג עמם בימים שהוא רחמים, ומלבד שהצילם, עוד ענש למצרים, ודן אותם על רעתם, והעיקר האחרון שנתן להם התורה העליונה, שהיא נופת ועריבה לנפש מאד, ולבד דפת גם הלוכס במדבר נתן להם המן, ועל ידי זה נתאשרו ונתחבבו וזאת כוונתו, ואף שכל זה היה רק לזמן מוגבל, ואחר כך ילך ומצרתם, עד ונחמתי: (ז) ויחם

הוא שם הגדרי שבו יודע אמיתת מהותו ואיכותו, על דרך שקרא האדם שמות לכל בהמה וחיה, ששם בודאי אין הכונה על שם ההסכמי, שזה אינו חכמה למאומה, רק שם המורה על אמיתת מהותו, שבו נבדל כל בהמה מבהמה וזולתה, ככחה וטבעה, וכן שמות בני ישראל לא היו במקרה והסכמה לבד, כי אם בכונה מיוחדת, וכמו שכתוב (בראשית כט, כב) ראובן כי ראה גור, וכן בכוכבים שלכלם בשם יקרא (ישעיה מ, כו), גם כן הכונה להורות כי כל כוכב מיוחד בפעולתו מאחר, ועל שם פעולתו בכונה בשם זה. ולהיות השתים עשרה שבטי יה מכוונים כנגד השתים עשרה מזלות, כמו שאמרו בברכות (עין שם לב, ב, ובפסיקתא רבתי פרשה ד), דעתם ששקולים המה, כלומר כמו שיסד בטבע הצבא שמים הנהגה הטבעית, כן על פי השבטים שהם זרע שבטי יה, יסד הנהגה אחרת עליונה, ולכן כתוב ואלה שמות, להורות שישמח ברא עיני עליה רבנו שמרצא להלל, ושכר רבנותם דתא לא רז

מסורת המדרש
י. התחומא כאן סימן
ג. ילקוט כאן רמז
קס"ב:

אם למקרא
מונה מספר לפיכתי
לקבל שמות יקרא:
(תהלים קמו:)
ויאמר ה' ראה
ראיתי את עיני
עמי אשר במצרים
ואת צעקתם שמעתי
מפני גיפתי פי ידעתי
את מכאביו:
(שמות ג:)

שינוי נוסחאות
(ד) "איש וביתו
באו". תבות אלו
לכאורה אין להם
שייכות לדרשה כאן,
ובד' וארשא (על
פי ד' פראג תמ"ט
עם יפ"ת) סיפתון
לפיסקא שאחרי זה,
אבל גם שם אין להם
שייכות, ובין כך ובין
כך נראה שאינו אלא
לשון המשך הפסוק
בלי פירוש, כמו
שמצינו הרבה פעמים
במדרש, ובמהדרות
שנאן ליתנהו לתיבות
אלו כלל:

חידושי הר"ל
[ח] לצרבת
שנאמר מתוך
הסנה. כן לר"ך לומר,
ועיין לקמן פרשה ב, ה
ובפרקי דרבי אליעזר
פרק ו: שהודו
להקדוש ברוך
הוא. כמה דלת
אמר (שמות ד, לא)
ויחמו העם וגו' ויקדו
וישחוו. ובתנא דאמר
מסיים כמה דלת
אמר 'ישעיה יב, ח'
אודך ה' כי יצפת בני:

חידושי הרש"ש
[ז] הדא דאמר
רבי יהושע ב"ר
תנחומא הגירסא
אמר רבי יהושע ב"ר
וכן לר"ך לומר כח:
נותן עביה של
תקרה זו ב"ר. רנה
לומר והמסכתא בלא
מה רואה את זו עבה.
ובקלה עזה רואה את
חברתה עבה:

באור מהר"פ
[ח] שהודו
להקדוש ברוך
הוא. פירוש, על
גאולתם, שנאמר
(שמות ד, ט) ויחמו
העם וגו' ויקדו
וישחוו. וכל הענין
הוא שאמר רבי
יהושע (לקמן טו)
ו ספחא אחריני,
שפחדו, אמר רבי
יהושע וכו' [ז] עביה
של תקרה זה וכו'.
כחז ובעל תולדות
נת, ואסדר דייג
קול, שאמר בני להל
הגבירה מונה בני
ולפני השפחה, ואחר
כך בני רחל, ואחר כך
בני צלה:

אמרי יוסר
[ז] הדא דאמר
שדרש רבי יהושע
דסכנין [כ"ז] שלא
היו גדולים אלו
מאלו. הרמיה,
שכנס קטן כגדול
נקראו על שם גאולה,
למאן כולן שזין:

ענף יוסף
(ו) נותן עוביה של
זה ב"ר. ולר"ך עיין
שלי זה יראה שני
לא מן דל, כי זה גדול
זה קטן, ולזה יומנו
הקטנים בל גדולים
עוביה יול מל גדולים
כענין קרוב התקרה,
ואם כן לר"ך ייב
טעמא לחלוף סדרם
שפטמים מקדים זה
ופעמים זה, הלא
צווחו הסדר שנסמכו

שנתחבר. לוי לשון חיבור, כמה דלת אמר (בראשית כט, לד) הפעם ילוח אש: מתוך הסנה. מתוך הקוים, לומר שכביכול הוא שותף בצערך, כדלקמן פרשה ב: שהודו להקדוש ברוך הוא. ולאמרו שירה בגאולתם, ובדפוס ששם היפה תואר מסיים שהודו להקדוש ברוך הוא כמה דלת אמר אודך ה' וגו': ונפת צופים. ונפתלי נדרש כמו ונפת ל', כדליתא בתנחומא: וכל הענין ההוא הכתוב שם. כן לר"ך לומר. וסימון ו' לר"ך להחיל אמר ר' יהושע, כמו שאר לפנינו בפנים המדרש פיה תואר: (ו) אלא שזה המקדים (ויהי) הסתמומא חלל פעמים עזה מקדים לזה: שזה מקדים לזה. שצפרפת וישלח נזכר בני הגבירות תחלה כסדר תולדותם, ושזכר בני השפחות כסדר תולדותם, וכן צפרפת שמו, וכן צפרפת במדבר, וכן צנשיאים בדברי הימים חלל שש דן בין זבולן ובין יוסף, וצפרפת ויגש נזכר תחלה בני לאה, ואחריהם בני שפחה, ואחריהם בני רחל, ואחריהם בני שפחה, ובצרכת יעקב תחלה בני לאה, ואחר כך דן גד אשר נפתלי, ואחריהם רחל, וצפרפת במדבר במנין השבטים תחלה בני הגבירות, חלל שהכניס גד בין שמעון ויהודה, ואחריהם נזכרו בני השפחות, ומקדים אשר נפתלי, וכן צפרפת פתחם, ובסדר הדגלים, וכן צנשיאים שצפרפת נשא, נזכרו יהודה יששכר זבולן ראובן ושמעון גד יוסף ובנימין דן אשר נפתלי, וכן צפרפת מקומות שמוט השבטים מחולפים: ללמדך שלא היו גדולים אלו מאלו. פירוש בני הגבירות מצני השפחות מלד יחאו, שכולן נשים כשירות היו, שלא נשא יעקב את השפחות חלל בשחרור וקידושין, וכל שכן לפי מה שאמרו חכמינו ז"ל שגם הם צנות לבן היו (יפה תואר):

והעיקר הוא מה שיכלה לה ואינו מרומז בשם נפתלי, ולפי מה שאמר כאן גם זה מרומז בצוטריקון נופת ל', וזהו וגם יכולתי ונלחתי ועבר ל', וכאן מה שאמרה (בראשית ל, ח) נפתולי אליהם, מורה על מה שכתוב (תהלים סח, יט) עליית למרום צבית שבי, כמו שאמר לקמן ריש פרשה כ"ח, ונפת לי על שם (שם) לקחת מתנות. גד על שם צה גד, והוא מול טוב, וכאן על המן כזרע גד שיתן צמחור פנים של חסד, כמו שאמר צמחיתא צפרפת המן, הוצא צרש". אשר, על שם אשרוני צנות (בראשית ל, יג), וכאן שיאשרו אותם לעתיד. יוסף על שם (שם כד) יוסף ה' לי בן, וכאן על הוספת גאולה ויטעה: שנית ידו. וסיפא דקרא לקנות את אשר עמו וגו' כאשר וגו' ציוס עלותו מלחך מלרים: (ו) זה מקדים לזה. שהיה לו לחשוב כמו שחשבו צראשית ל"ה כ"ג, בני הגבירות תחלה, וזהו שהשיב שלא יאמרו וכו', שמלד לדקתם ותחמתם כולם שקולים ושויים, גם מלד שמורים על גאולת ישראל כ"ל כסימן הקודם, חין שייך בהם עיקר וטפל, שכולם עקרים. ובאופן זה יש לקיים הגירסא הדא הוא דכתיב אמר רבי יהושע דסכנין שהוא שייך למעלה: שאינה שוה. לז העב הסמוך לשורש צלד הדק שכלפי ראשו:

ו אמר רבי יהושע דסכנין בשם רבי לוי: "למה אין שמותם של שבטים שוים בכל מקום, אלא שזה מקדים לזה וזה מקדים לזה, שלא יאמרו: בני גבירות תחלה ובני השפחות אחרונה, ללמדך שלא היו גדולים אלו מאלו, דבר אחר למה הקדים אלו לאלו, לפי שהם *תקרת העולם, יזה שמתקן תקרה כראוי נותן עביה של תקרה זו בצד ראשה של אחרת שאינה שוה לה, לפיכך מקדים אלו לאלו, כי זהו יוסף וכו'".

[ח] מתוך הסנה. שזכר עס משה מתוך הקוים לומר שכביכול הוא שותף בצערך: שסגל. שאסף ואמר. כל דבר שחביב על האדם ומנעיטו ומאספו ואולגרו נקרא סגולה. כמה דלת אמר (קהלת ב, ח) סגולת מלכים: שנתחבר. לוי לשון חיבור. כמה דלת אמר (בראשית כט, לד) הפעם ילוח אש: [ז] הדא

אשר הנחלים
זה כמו הקורה הדקה בראשה מול העבה, שעל ידי זה הם מתחברים יתרו ונעשו כאחד, כי זהו הרכבות כל המדות הנמוגות יחד, והבן זה מאד. ולכן נכתב פעם זה קודם, להורות על מעלתו המיוחדת, ופעם מקדים האחר על מעלתו. ודרש מקוראי, מלשון קורה, שהיא עיקר חיזוק הבנין, ואף שהיא מלשון קריאה, ענינם אחד, שעל ידי קריאתם ואמונתם רק בה, על כן הם יסודי עולם:

מסורת המדרש
יא. תנחומא כאן
סימן ג'. ליקוט כאן
רמז קס"ב:
יב. ירושלמי סוטה
פרק ז'. ספרי פרשה
האזינו פסוקא של"ד.
ליקוט האזינו רמז
תקמ"א:
אם למקרא
וישמעו אליהם את
נאקתם ויזכרו אליהם
את צרותיהם את
אבותיהם את יצחק
ואת יעקב:
(שמות כ"ב)
יקראו ויאמרו עמו
אנכי בצרה אחלקיהו
ואבדתי:
(תהלים צ"א)
וגם את המי אשר
יעבדו דן אנכי ואחרי
כן יצאו ברבש גדולי:
(בראשית מ"ד)
ועשו לי מקדש
ושכנתי בתוכם:
(שמות כ"ח)
בנה ביתי בית קבל
לך מבון לשבתך
עלמית:
(מלכים א' ח)
ימיה ה' נאדרי בפת
ימיה ה' תרעין אויב:
(לקמן טו)
המקדשים מותב ומבון
רב ומתוקים מקדש
ונפת צופים:
(תהלים י"א)
ויקראו בית ישראל
את שמות קו והוא
קורע גד לבן ושעמו
בצפיתו בך בש:
(לקמן מ"א)
ואשרו אתכם כל-
הנשים מיתיהו אתם
ארץ חפץ אמר ה'
צבאות:
(מלאכי ג')
ותיה ביום ההוא
יוסף ארני שנית דו
לקנות את אשר עמו
אשר ישאר מאשר
וממזרים ומפתחוס
ומבשל ומעילם
ומשנער ומחמת
ומאי תים:
(ישעיה י"א)

בן יצאו ברבש גדולי, "נפתלי", על שם תורה ומצות שנתן להם הקדוש ברוך הוא שכתוב בהם (תהלים יט, יא) "ומתוקים מדבש ונפת צופים", "גד", על שם המן שהאכילם הקדוש ברוך הוא שהוא (לקמן טו, לא) "בן יצאו ברבש גדולי", "אשר", על שם שהיו מאשרין אותן כל שומעי גאולתן וגדולתן, דכתיב (מלאכי ג, יב) "ואשרו אתכם כל הגוים כי תהיו אתם ארץ חפץ אמר ה' צבאות", [א.ה] "יוסף", על שם שעתיד הקדוש ברוך הוא להוסיף ולגאול את ישראל מן מלכות הרשעה בשם שגאל אותם ממזרים, דכתיב (ישעיה יא, יא) "ויהי ביום ההוא יוסף ה' שנית ידו וגו' ", וכל הענין ההוא הכתוב שם:

מתנת כהונה
הוא שאמר ב"ר. בתנחומא הלשון יותר צור: בני גבירות תחלה. למנון ולכל דבר מפני שהן בני הגבירות: גדולים. פירוש בני הגבירות מצני השפחות מלד יחולסם שכולם נשים כשרות בשחרור וקידושין וכל שכן לפי רז"ל שגם הנה צנות לבן לכן הקדים:

אשר הנחלים
זה כמו הקורה הדקה בראשה מול העבה, שעל ידי זה הם מתחברים יתרו ונעשו כאחד, כי זהו הרכבות כל המדות הנמוגות יחד, והבן זה מאד. ולכן נכתב פעם זה קודם, להורות על מעלתו המיוחדת, ופעם מקדים האחר על מעלתו. ודרש מקוראי, מלשון קורה, שהיא עיקר חיזוק הבנין, ואף שהיא מלשון קריאה, ענינם אחד, שעל ידי קריאתם ואמונתם רק בה, על כן הם יסודי עולם:

שינוי נוסחאות
(ה) וכל הענין ההוא הכתוב שם. חיבית "ההוא הכתוב שם" אינן בשום ספר חוץ מד' וארשא, והוא מהגהת יפ"ת, שהובאה בעצ"י:
(ו) אמר רבי יהושע דסכנין. ברוב הספרים כתוב "הרא" הוא ששאר רבי יהושע" אבל גם א"א וגם רש"י הגיהו שצ"ל רק "אמר רבי יהושע", ואף במ"כ משמע שנוטה יותר לגרסה זו, וכן כתבו